

Strict Standards: Declaration of JMail::addAttachment() should be compatible with PHPMailer::addAttachment(\$path, \$name = "", \$encoding = 'base64', \$type = "", \$disposition = 'attachment') in /home3/hagutorg/public_html/h/plugins/system/mandrill/mailer/mail.php on line 43

עקיצתו של ענק הדעת - על מר שושני

• [הדפסה](#)

קטגוריה: [הגות כללית](#)
כניסות: 3412

מאת יואב שורק ואורי פז

הגאון, שגלה מירושלים בגיל צעיר, בחר לחיות תחת מעטה של מסתורין. פרופ' שלום רוזנברג זכה ללמוד ממנו, ומתרגש עד היום ממי שלימד לחשוף עוד ועוד נסתרות, ולא זכה להכרה. שיחה רצופה גילויים חדשים. האמת שמאחורי 'מר שושני', מורו הפלאי של לוינס

עמנואל לוינס מתאר בסוף ספרו "חירות קשה" את דרכי חייו, כאשר בתוך רועם תיאור מחנה השבויים הגרמני בו היה כלוא משך כל שנות המלחמה. לוינס עושה זאת בתמצית, נוגע, דוגם וממשיך הלאה, אך מהאוטוביוגרפיה הקצרה הזו ניתן ללמוד רבות על הפילוסוף היהודי שהגיב בהגותו לשואה, היה פרשן מקורי לתלמוד ובן-שיח מרכזי לזרמים מחשבתיים בני זמננו. לוינס מתאר את ילדותו על ברכי התנ"ך מחד והספרות הרוסית מאידך, את הגירתו לשטרסבורג ואת מפגשו רב העוצמה עם הפנומנולוגיה. בהמשך אותה אוטוביוגרפיה הוא מזכיר מורה שהשפיע עליו ביותר, מורה בשם 'מר שושני', וכך הוא כותב עליו: "חיים במחיצתו של מר שושני, מורה מרשים ואכזרי לתלמוד".

לוינס לא היה עלם-עול-ימים המחפש מורה לחיים כשפגש את שושני; הוא כבר היה אדם בראשית שנות הארבעים לחייו, פרסם שני ספרי פילוסופיה חשובים ועבד כמנהל בית ספר להכשרת מורים. מה אם כן

מצא בו לוינס, מה חשף וגילה לפניו אותו מורה, ומי בכלל היה האיש העלום והנסתר העונה לשם 'מר שושני'?

עם כל התהיות הללו, ההולכות ומעמיקות עם ההיחשפות להגותו התלמודית של לוינס שראתה אור בעברית בשנים האחרונות בדמות הספרים שהוציא בכישרון רב הרב דניאל אפשטיין, באתי אל פרופסור שלום רוזנברג. רוזנברג למד משושני באורגוואי, עת היה סטודנט ארגנטינאי צעיר לתואר שני, ושושני אז כבר בשנותיו האחרונות.

גם לאחר הפרישה הרשמית מהאקדמיה, רוזנברג עסוק באין ספור עיסוקים ומקומות הוראה וכתובה, בארץ ומחוצה לה, כך שלמצוא פינה חבויה בלוח הזמן שלו, היא משימה על גבול הבלתי-אפשרי. אלא שכנראה עמדה לנו זכותו של מר שושני, יחד עם זו של לוינס, ונפגשנו. אותי, כמי שלא פגש את שושני אלא רק סיפורי אגדות אודותיו, מעניינת בעיקר דמותו ואישיותו של האיש; את רוזנברג מעניינת יותר הגותו ותורתו. בין שני מוקדי העניין הללו ניסיתי להלך בערב ירושלמי קר בביתו של רוזנברג שבגבעת שאול בפתחת ירושלים.

רוזנברג כמעט ולא מזכיר את שמו של מורו המובהק, אבל כשהוא מזכיר את השם 'שושני' משהו בו בורק, נסחף אל המסתורין שבאיש הפלא ההוא; האיש אותו הוא רואה, כפי שראה אותו לוינס, כמורו המובהק, כאב רוחני. משהו בו צולל כאמודאי אל התעלומה המוטלת במצולות, אוהז בה בהתרגשות וכמעט ומצליח להביא אותה בשלמותה אל העומדים על שפת המים. אל אלה שלא באו בסוד. ומשהו בו גם מתמלא תסכול על האיש הפלאי שהיה ונעלם, על האיש שכה היה רוצה לפגוש בו שוב. על האיש שכל-כך חסר לו.

'הוא היה תנא!'

"ישבתי אז בגלות ארגנטינה הנשלטת ביד הברזל של פרון. הייתי סטודנט בשנות העשרים לחיי ופעיל עם ידידי דניאל רובינשטיין בארגון דתי שיצרנו יחד. הוא ישב אז באורגוואי, מעין גן עדן של דמוקרטיה בתוך סביבת הגיהנום הרודנית של דרום אמריקה. האגדות על המורה הנעלם החלו אז להגיע. רק נהר לה-פלטה הפריד בינינו, אולם ממשלת ארגנטינה סגרה את שערי אורגוואי. בעקבות המהפכה הצבאית שהפילה את משטרו של פרון, נפתחו עבורנו השערים. עברנו את הנהר והכרנו אותו. היינו אז סטודנטים האמונים על החינוך הרציונאלי ובוטחים על תבונתו, והנה, גודל אחר לחלוטין מכל מה שהכרנו. עד מהרה, בשיחותינו הפרטיות, לא דיברנו עליו בשמו. עברנו הוא היה ה-'Omni' – האדם היודע כל, מעין יצור ממרחב אחר, מגלקסיה שונה או מתקופה אחרת, שהיווה עבורנו אתגר מתמיד".

וכאן, רוזנברג עוצר לרגע, משתהה, ופתאום מרים מבלי משים את קולו: "אם אתה שואל אותי איך היה נראה תנא, איך היה נראה הגאון מוילנה, אז אני יודע! הוא!"

והוא ממשיך לתאר את הפלאיות שבדמותו של שושני: "הייתה בו מזיגה מופלאה של סיני ועוקר הרים. ספרי היסוד של היהדות, תנ"ך, תלמוד וקבלה היו פרוסים בזיכרונו על פרטיהם ודקדוקיהם. כל זה היה מונח אצלו יחד עם המתמטיקה והפיסיקה המודרנית, הפילוסופיה על דורותיה ומכמני התרבות על גווניה ורבות מלשונותיה. זיכרונו הפנומנאלי היה מלווה ביצירתיות בלתי מוגבלת, במקוריות אנליטית, בביקורת מדוקדקת ובחיפוש אחר האמת המסותרת לרוב תחת מסכי אשליה וטעות.

"הנה בוא אתן לך דוגמה לאמת שהייתה בו במורי. עוד בילדותו, עת היה ילד פלא ואביו היה מסתובב בעיירות רוסיה ומראה לכל את ידענותו הרבה בתלמוד, עד כדי ידיעתו על פה, רצה לדעת מי צודק – החסידים או המתנגדים. אך אמר שאם ישאל חסיד – יאמר החסיד שהחסידים צודקים, ואם ישאל מתנגד יאמר שהמתנגדים צודקים. החליט לשאול אדם 'אובייקטיבי', אלא שכאן שוב הוא ניצב בפני בעיית האמת, שכן כל אחד שיאמר תשובה ממילא 'יפליל' את עצמו: אם יאמר שהחסידים צודקים ממילא יתברר שהוא חסיד, ואם יאמר שהמתנגדים צודקים – ממילא יתברר שהוא מתנגד. לכן סיים מורי ואמר – היחיד שיכול להכריע בכך הוא רק אני. אגב, מורי עסק רבות בחסידות ההגותית, אך היה נגד החסידות שעסקה והאדירה את עניין הניסים, על כך הוא הסתכל באירוניה דוקרת של מתנגד, שהרי בסופו של דבר הוא היה מתנגד."

החרים את המחברת

אני עוצר לרגע את שטף דיבורו של רוזנברג ומנסה להבין מעט את דמותו של שושני כמורה, כאדם, כבר שיח.

"תראה, " הוא משיב לי, "כמורה הוא היה מלא הומור מחד אבל מאידך חריף, מקניט ועוקצני מאד ביחס לתלמידיו. דומה היה בכך לישעיהו ליבוביץ'. באותם זמנים היו לי שתי מחברות בהן הייתי רושם את עיקרי הדברים ששמעתי ממנו, באחת כתבתי את תורתו ובשניה את פניני ההומור שלו, המקוריים והחדים כתער. כשגילה את המחברת הכפולה שלי כעס והחרימה. אך אני שמרתי את זיכרונו של פנינים אלה, פרפראות לחכמה האמיתית הנסתרת שהייתה בו.

"היה לו ברור שיש תורת נסתר באגדות חז"ל, ברמב"ם ובתורת הנסתר עצמה, ואותה הוא רצה לחשוף. הוא חשב שהגיע לתורת הנסתר המסתתרת באגדות חז"ל. הרב אליהו אביחיל שהכיר אותו טוען – ובצדק – שרצה ללמד קבלה ע"פ הרמב"ם, אבל לא כפי שטוענים רבים להוכיח שהרמב"ם ידע את קבלת האר"י, אלא את הקבלה ואת הנסתר של הרמב"ם עצמו. שכן כפי שהזכרתי, הוא עצמו היה מקובל גדול ואף למד קבלה בישיבת המקובלים הירושלמית 'שער השמיים'.

"הנה בוא אתן לך דוגמה להברקה שלו: יש לנו ביד חמש אצבעות: בוהן, אצבע, אמה, קמיצה וזרת. הבוהן המתוחה מצויה בזווית של תשעים מעלות ביחס לאצבע, כמו אומר הדבר על הרווח של תשעים המעלות בין הבוהן המסמלת את המציאות לאצבע המסמלת את המחשבה. האמה, האצבע השלישית והגבוהה ביותר, היא השפה, היא גבוהה ומתרחבת יותר מהמחשבה, ולפעמים אף יתר על המידה. האצבע הבאה היא הקמיצה, היא מורה על הקמצנות הרבה שיש לנקוט ביחס לכתיבת המחשבות, והזרת, זו האצבע הקטנה ביותר, מורה על הקמצנות המופלגת ביחס לפרסום". ורוזנברג, עוצר לרגע, נהנה שוב מההברקה של מורו, שנאמרה לפני למעלה מארבעים שנה ומפטיר על עידן האינטרנט, שהכל כותבים ומפרסמים ללא גבול: "זה חמור ביותר. מורי בניגוד כה בולט לכך היה קמצן בדברים".

"הוא היה מתלהב מקצרנות, מכך שספר בראשית מוגדר במילה אחת: ספר הישר, ומכאן הוא למד, שצריך לסכם ספר שלם במילה אחת, ופרק שלם במילה אחת ואפילו לסכם מילה אחת במילה אחת!".

אני לא מניח לרוזנברג ומנסה לדלות ממנו פרטים על האיש שושני, לפענח צפנים ראשוניים בתעלומה הזו. על האיש שהיה מסתובב בכל העולם, מסתיר את זהותו ואת אישיותו הגאונית אך במקביל גם הדסטרוקטיבית, ושומר בקנאות על פרטיותו, עד כי מעולם לא ראוהו אוכל.

"אכן", אומר רוזנברג "להרבה הוא נראה כאנטיפת, אבל אחת הבעיות בעולם כולו הוא העיסוק בקליפה ולא בפרי עצמו. אותי מעניין הפרי עצמו. דרך הקליפה שעטה על עצמו הוא היטיב לשמור על חייו הפרטיים. בשבילי הוא מעבר לרכילות האישית. היתה בו רשלנות מגושמת וכבדות תנועה, אבל אני ראיתי ענק מלא כוח והדר. פשוט ענק. אני סובל עד היום הזה מכך שלא אכלתי מספיק מהפרי הזה. ועד היום אני עסוק ללא הרף בהתחקות אחר דבריו. ואגב, תלמידיו האחרונים כמעט שאינם מוכנים לדבר אודותיו. יש לי באופן אישי טראומה גדולה מכך שאינני יכול להעביר את תורתו הלאה, וה' יעזור לי ואכתוב ואפרש כמה מחידותיו המופלאות.

"ב-1963 עליתי ארצה ללמוד באוניברסיטה העברית, וב-1965 שבתי לדרום אמריקה ופגשתי בו שוב. אז כבר הייתי נשוי ואב לבבי הבכור. כן למדתי אז קבלה ופילוסופיה ויכולתי ללמוד ממנו יותר. אלא שרק היום, אחר עשרות שנים מהמפגש איתו, אני חש כבשל למפגש איתו. הייתי רוצה עכשיו להתייעץ איתו, לשאול אותו, לדלות ממנו את התורה שיכול היה לתת לי, ואני טרם הייתי ראוי לכך".

סוקרטס ואפלטון

"ישנם כמה אישים דגולים וגדולים בעולם האמת שיכולים להעיד על גדלותו של מורי. ראש לכולם הוא הרב קוק. הוא היה ממש בן בית בתחילת המאה אצל הרב קוק בירושלים, והוא אפילו כתב לו שתי אגרות. הנה בוא אצטט לך מהאיגרת אותה הוא שולח לרב מאיר בר-אילן בשנת תרע"ה (1915) אודות מורי:

על של עתה באתי לטובת אחד הצעירים היותר מצוינים מבני ציון היקרים, הוא ידידי החביב החתן הרב החריף ובקי שלם ורב תבונות מר הלל פרלמן נ", אשר מתגרת יד הזמן נדד מני קודש לאמריקה, ומשם נודעתי שהוא מאין מכיר ותומך. וצר לי מאד על כלי חמדה כזה שלא יפותח חלילה, ולא יוציא אל הפועל את כישרונותיו הנפלאים, מכובד יד העניות המנוולת כל יופי ונשגב. אבקש בזה את כבוד אהובי: יעשה נא כברכת ה' עליו בהשפעתו בחוג מכיריו ומוקיריו ומעריציו הרבים, בשבתו שם באמריקה, לכוונן יסוד של התקרבות הגונה ומכובדה להצעיר היקר הנ"ל, למען תשיג ידו להוסיף לקח לתורה ולתעודה, ויהיה לברכה לישראל בעזרת ה' (אגרות הראיה, חלק ב', אגרת תשל"ג).

"שמו כאן הוא הלל פרלמן, ואכן זה היה שמו, ואף קראתי לאחד מילדי על שמו. אלא שאחרי המלחמה הגיע לצרפת ושם החליט לקרוא לעצמו בשם 'שושני', ובאשר לסיבת הדבר נאמרו על כך כמה הסברים. פרט לרב קוק, הוא היה בקשר עם הרב יחיאל יעקב וינברג, מחבר השו"ת 'שרידי אש', עם הרבי מליובביץ', אותו, כך לפי השערת, הכיר כאשר הרבי למד בפריס, וכן עם הרבי הקודם מסאטמר איתו למד קבלה. כשהרבי מסאטמר היה מגיע לפריס, וכל הגבאים והמשמשים שלו לא היו נותנים להתקרב אליו, שושני היה כותב לו פתק ותוך רגעים ספורים הרבי היה מכניס אותו בחיבה גדולה והם היו לומדים יחד שעות רבות."

כאן אני עוצר לרגעי את רוזנברג ומנסה להתחקות על קשריו של איש גדול אחר, של לוינס עצמו, עם שושני.

"לוינס, כמו כל אדם חכם, הופנט מגדולתו של שושני והיה מדבר עליו בהערכה נפלאה. הנה אספר לך סיפור: אני פגשתי את לוינס דרך יהודי יקר פרופ' הראל פיש, שהיה מארגן בשנות השבעים והשמונים סמינרים פילוסופיים נפלאים אליהם הזמין גדולים וצעירים שנתן בהם אמון, אני זכיתי להיות אחד מאותם צעירים. בסמינרים הללו, שהתקיימו בארץ, פגשתי את לוינס. כשנפגשנו אמרתי לו: העולם מתחלק לשניים - אלו שהכירו את שושני ואלו שלא הכירו אותו. ואז הפכנו, לוינס ואני, לידידים.

"לוינס שהוא בעיני גדול הפילוסופים האחרונים באירופה, וראוי לכל החגיגות שנעשות עכשיו לכבודו בכל העולם במלאת מאה שנה להולדתו, הוא כמו אפלטון - אבל שושני היה סוקרטס! הוא היה כאותו גלילי שהגיע לבית המדרש של ר' חסדא, כאותם זקנים נעלמים שאנו פוגשים לפרקים בתלמוד ובזוהר - כך הוא היה. הוא היה ממש סוקרטס, צרעה שעקצה בנו, שלא נתנה להירדם באשליית הדעת, והכריחה אותנו לחפש תמיד את הנסתר והסודי.

"את השיעורים באגדה שמע לוינס מושושני. ידידו ד"ר הנרי נרסון הפגיש אותו עם שושני והוא למד ממנו הרבה. אצל לוינס יש כמה הנחות בפרשנותו לתלמוד, אבחר בשתיים מהן: הראשונה היא שהוא מניח שישנו קשר אורגאני בין האגדות השונות שבתוך סוגייה אגדית אחת, זהו דבר שאינני בטוח שהוא צודק בו, וזה גם חידוש שלו. השנייה, שכאשר התלמוד מביא פסוק בתוך הדיון התלמודי צריך להסתכל על הפסוק הזה בתוך כל הקונטקסט בו הוא נאמר במקור – את זה לוינס למד ישירות ממושני".

הרציונליסט המיסטיקן

אני תוהה בקול כיצד דמות הקדומים הזו לא נכנסה לפנתיאון היהודי, כיצד כמעט ולא שמעו עליה. נראה שזה עדיין כואב לתלמידו הגדול והמסור. "זוהי טרגדיה גדולה," הוא מפטיר, "פשע שלא ישוער, אלא שכנראה שהממסד האקדמי לא היה בשל לגעת במעיין אדירים שכזה, וגם עולם הישיבות לא היה יכול לעכל אותו, אחד שעמד מעל רבים רבים", הוא מסיים.

"הוא העריך חכמה וטען שעלינו ללמוד להתהלך עם קושיה ארבעים שנה. לא להרפות, ולא להתייאש. או-אז יש סיכוי שנגיע לאמת. הנה אספר לך סיפור משפחתי שהיה לי איתו הממחיש את גודל חיבתו לאמת. היינו אצלנו, אני, אשתי ובנו הבכור, שהיה אז ילד רך בשנים. היינו סמוך לאוטובוס ובני ביקש דבר מאשתי, והיא אמרה לו שאין את אותו דבר. ובני שאל: 'מה פירוש אין?' שושני שמע את הדברים האלה של בני הקט והתלהב מאד, מהאמת שבדבריו. כי הוא אהב ילדים שהממסד לא קלקל אותם, שלא הצליחו להכניס אותם לפורמולות הנדרשות והמקובעות, ולכן אני מודה לקב"ה שתמיד הייתי תלמיד גרוע", וחיוך גדול וזדוני נפרש עכשיו על פניו של רוזנברג.

לקראת סיום השיחה בינינו, אני מנסה לגשת לקודש הקודשים, לפטירתו של שושני בזרועותיו של רוזנברג. רוזנברג, כמעט אנוס על פי הדיבור, נענה לי בשפה רפה.

"היינו איתו ביחד ב-1968 בסמינר בעיר שדה נידחת באורוגוואי, ולבו בגד בו. זה היה ליל שבת וחטיפשונו בעיניים בוכיות רופאים, אלא שהרופא שמצאנו היה סנדלר. היה זה העולם השלישי במיטבו. ואז הוא החזיר את נשמתו ללא מלה. עדיין היינו צריכים לשבת וללמוד איתו, והסתלקותו היא טראומה גדולה בחיי, ואני בוכה על היופי הזה הקבור בעפר. אלי ויזל מספר סיפורי אגדה על מותו, אבל הכל אגדה – לא היה ולא נברא".

הוא נפטר בדיוק לפני שלושים ושמונה שנה, בכ"ו טבת תשכ"ח, ועל מצבתו נכתב: 'לידתו ומותו נשאר חתומים בחותם הסוד'.

לפני שאני יוצא מהבית אני מבקש מרוזנברג תמונות של מורו, "למה צריך תמונות שלו", הוא מניס את בקשתי, "אך בוא אתן לך צילום ממחברותיו שבכתב ידו המצויות אצלי". רוזנברג ניגש אל ארונו גדוש הספרים ומחפש את המחברות. "הנה!" הוא צועק בהתרגשות, ומראה לי מחברת בכתב יד צפוף שבין המילים הזעירות שתולים בה מספרים ותרגילי גיאומטריה. הוא מנסה לסרוק את המחברת בסורק הביתי, אך משום מה הסורק אינו משתף פעולה. לרוזנברג זה מספיק כדי להבין את האיתות.

"תכתוב", הוא מאיץ בי, "שפרופסור רוזנברג, הרציונליסט המושבע, בזה הוא מיסטיקן", ומחזיר את המחברת למקומה.

[לראיון המקורי](#)